

Duch Maeterlincka u Kantora

Książka Karoliny Czerskiej „Tadeusz Kantor i Maurice Maeterlinck. Dramaturgie istnienia” jest zmienioną wersją rozprawy doktorskiej autorki, przygotowanej pod kierunkiem prof. Włodzimierza Szurca w Katedrze Teatru i Dramatu na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego i obronionej w 2015 roku.

Twórczość Maurice’a Maeterlincka, dziś już właściwie zapomniana, miała znaczący wpływ na kulturę europejską, ale w języku polskim nie doczekała się żadnej obszernej analizy. Karolina Czerska próbuje zapełnić tę lukę dotyczącą wczesnego okresu twórczości tego symbolisty.

Tadeusz Kantor w swoich wypowiedziach podkreślał, że twórczość Maurice’a Maeterlincka jego jedną z istotnych wczesnych inspiracji. Dwukrotnie wystawił jego dramat „Śmierć Tintagileza”. Autorka książki zauważa, że w twórczości Kantora można się doszukać wpływów „ducha” Maeterlincka. Mimo, że Kantor urodził się pięćdziesiąt lat później, twórczość obu artystów przenika ten sam „duch czasów”.

O dramatach Maeterlincka Kantor mówił, że śmierć jest tam głównym aktorem. A w Teatrze Śmierci Tadeusza Kantora? Tu też śmierć jest głównym aktorem. Tadeusz Kantor inspirował się symbolizmem. Mówił, że najważniejsze dla symbolizmu było przeczucie innego świata, niedostępnego naszym zmysłom.

Pierwszy rozdział książki poświęcony jest „tragizmowi codzienności” u obu artystów. To tytuł tekstu teoretycznego Maeterlincka poświęconego nowoczesnemu dramатовi i teatrowi. Autorka opisuje inspiracje, którym ulegał Maeterlinck i obecność idei „tragizmu codzienności” w jego pierwszych dramatach. Na drugim biegunie mamy elementy twórczości Kantora, które

kojarzą się z tą ideą (m.in. funkcjonujące w odniesieniu do jego twórczości pojęcie Realności Najniższej Rangi). Autorka omawia realizacje teatralne, happeningi, cricotage Kantora, gdzie użyte zostały przedmioty ubogie i codzienne.

W kolejnym rozdziale zatytułowanym „Koncepcja postaci aktora” autorka analizuje funkcjonowanie lalki, figur woskowych, automatu i marionetki (bardzo popularnych w końcu XIX i pierwszej połowie XX wieku) w życiu publicznym i artystycznym i oczywiście w twórczości obu artystów. Inną kwestią rozważaną w tym rozdziale jest kategoria dzieciństwa, tak ważna u obu twórców a także koncepcja „teatru androidów” Maeterlincka i użycie manekinów w twórczości Kantora. Autorka zamieszcza także rozważania o malarstwie Witolda Wojtkiewicza, którego wpływ na Kantora widoczny jest w jego „Maszynie miłości i śmierci”.

W rozdziale „Dramaturgia dźwięku” autorka porównuje muzyczność w poszczególnych dziełach obu artystów. Warstwa muzyczna obu twórców na którą składają się różnego rodzaju dźwięki: szepty, szmery, kroki, stukoty, krzyki, płacz, westchnienia, śmiechy buduje język postaci poszczególnych dzieł, stając się wręcz narratorem. U obu twórców ważne jest powtarzanie fraz, fragmentów muzyki, dźwięków. W recenzji książki prof. Katarzyna Osińska pisze: „Na szczególną uwagę zasługują kompetentne, szczegółowe analizy muzycznych aspektów dramaturgii Maeterlincka i teatru Kantora. W przypadku polskiego twórcy nie ma dotąd, o ile mi wiadomo, tak dogłębnej analizy jego dzieła pod tym kątem”.

W ostatnim rozdziale „W stronę „teatru niewidzialnego” autorka stworzyła nieobecne w rozważaniach nad twórczością Tadeusza Kantora pojęcie „teatru niewidzialnego”. Autorka śledzi próby kantorowskiego mierzenia się z „niewidzialnym” na przestrzeni kilkudziesięciu lat. Tadeusz Kantor nie opublikował żadnego manifestu „teatru niewidzialnego”. W przeciwieństwie do dzieła Maeterlincka, w którym – jak pisze we wstępie Katarzyna Czerska – „stanowi ono składową, nie tylko świat przedstawionego w utworach, ale i szerzej – otaczającej rzeczywistości. Idea personnage sublime, wynikająca z chęci konfrontacji z tajemnicą, oraz mistyczne dywagacje belgijskiego pisarza wiązały się z proponowanymi we wczesnych utworach konkretnymi rozwiązaniami technicznymi”.

Książka Karoliny Czerskiej omawia twórczość obu artystów ograniczając się do paralelnego jej przedstawienia bez sugerowania konkretnych wpływów dzieł Maurice’a Maeterlincka na teatr Tadeusza Kantora, pozostawiając czytelnikowi możliwość samodzielnego odkrycia podobieństw.

Karolina Czerska, „Tadeusz Kantor i Maurice Maeterlinck. Dramaturgie istnienia”, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2019.